

TA'LIMDA FIN TAJRIBASI VA O'QITUVCHILAR TAYYORLASH TIZIMI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8428757>

M.Isakova

*Xalqaro Nordik universiteti xorijiy tillar kafedrası
katta o'qituvchisi*

Annotatsiya

Mazkur maqolada, Fin ta'limining o'ziga xos xususiyatlari, ta'limning tarixiy asoslari va o'qituvchilar hozir amal qilayotgan o'quv dasturlari shuningdek, uning asosiy xususiyatlari, tamoyillari to'g'risida ma'lumotlar vas hu bilan birga fin ta'limining o'ziga xos an'analari batafsil yoritilgan. Finlandiya ta'limi bilan O'zbekiston ta'lim tizimining qiyosiy tahlili olib borilgan.

Kalit so'zlar

Xalqaro ta'lim, Finlandiya ta'lim tizimi, xorijiy tajriba, o'quv dastur, fan, samaradorlik, tadqiqot, natija.

Kirish

Jahon mamlakatlarida bo'lajak o'qituvchilarning faoliyatini takomillashtirish, yangi kadrlar tayyorlash tizimini rivojlantirish katta ahamiyat kasb etmoqda. Yurtimizda nafaqat yosh avlodni, balki butun xalqimizning bilimi, saviyasini oshirish uchun, eng muhimi ilm-ma'rifat, yuksak ma'naviyatni rivojlantirish asosiy vazifa deb belgilangan. Bu vazifalarni yo'lga qo'yishda o'qituvchining pedagogik mahorati, yuqori tajribalari muhim ahamiyatga ega. Sababi, o'qituvchi ilmi kadrlar tayyorlash, o'quvchilarni turli sohalarga yo'naltirish, strategik fikr yuritadigan, bilimli-ma'rifatli va malakali yangi avlod kadrlarini tarbiyalash, xorijdagi ilg'or tajribalarni chuqur o'rganish, ta'lim jarayonini yangilash, zamonaviy o'qitish metodikasini amalga oshirishga mas'ul shaxs hisoblanadi. Shuning uchun, jahon tajribasini o'rganish hamda xalqaro ta'lim tizimida olib borilayotgan islohotlarni tahlil etish va doimo ulardan habardor bo'lib turish dolzarb hisoblanadi.

Jahon mamlakatlari o'qituvchilari va siyosatchilarning diqqat markazida bo'lgan ta'lim Fin ta'lim tizimi hisoblanishi barchamizga ma'lum. Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti tomonidan uch yilda bir o'tkaziluvchi xalqaro tadqiqotlarga ko'ra, finlandiyalik maktab o'quvchilari dunyodagi eng yuqori bilimlar darajasini namoyish etishadi. Shuningdek, jahondagi eng ko'p kitob o'qiydigan bolalar ham aynan ulardir.

Finlandiyaning muvaffaqiyati bu – o‘qituvchilar. O‘qituvchilarning sifatli darslarni olib borishi uchun quyidagi tamoyillar asosiy hisoblanadi:

- maqomi va mustaqilligi;
- maqsadli ravishda izchil ta‘lim siyosati;
- tenglikka yo‘naltirilgan reja;
- maktablarning markazlashmagan nazorati.

Asosiy qism. Finlandiya ta‘lim tizimi tarixiga nazar tashlar ekanmiz, bu ta‘lim uchun eng muhim davr 1967-1974-yillar oralig‘idagi davr bo‘lgan. Finlandiya parlamenti 1967-yilda ilgari surilgan takliflar aynan ta‘lim sifatini yangilash bo‘lgan va ushbu takliflar muvaffaqiyatli amalga oshirilgan. Buning natijasida, barcha o‘qituvchilar uchun universitetlarda (bolalar bog‘chasidan tashqari) ta‘lim olish talab qilindi, maktablarni oliy ma‘lumotli kadrlar bilan ta‘minlash muntazam yo‘lga qo‘yildi, 11-12 yoshdagi o‘quvchilarning o‘quv yoki kasbiy ta‘limga bo‘lgan “oqimi” umumiy keng qamrovli ta‘limga o‘tkazildi. Shundan so‘ng, maktablarni oliy ma‘lumotli kadrlar bilan ta‘minlash muntazam yo‘lga qo‘yildi hamda bunga jiddiy e‘tibor qaratildi.

Hozirgi vaqtda Finlandiyada umumiy, kasbiy va oliy ta‘lim barcha fuqarolarga “bepul” beriladi va kattalar ta‘limi ham qisman qo‘llab-quvvatlanadi. Umumiy va kasb-hunar ta‘limi mahalliy hokimiyat organlari tomonidan amalga oshiriladi hamda davlat tomonidan ham, mahalliy hokimiyat organlari tomonidan ham moliyalashtiriladi. Yigirmata universitet – oliy o‘quv yurtlari (shundan o‘ntasi pedagogik ta‘lim) hukumat tomonidan moliyalashtiriladi.

Finlandiya tenglik tamoyiliga rioya qilgan holda shved tilidagi parallel ta‘lim tizimi mavjud - bog‘chalardan tortib to universitetlargacha. Saam xalqining manfaatlari ham unutilmagan, mamlakat shimolida ona tilida ta‘lim olish mumkin. Yaqin vaqtlargacha finlarga maktab tanlash taqiqlangan edi, bolalar shunchaki eng yaqin oradagi maktabga chiqishardi. Taqiq bekor qilindi, lekin ota-onalarning aksariyati baribir bolalarni yaqin oradagi ta‘lim muassasasiga berishni ma‘qul ko‘rishmoqda, zero Finlandiyada barcha maktablar birdek yaxshi. Ushbu mamlakatda o‘qituvchilar uchun ta‘lim dasturini shakllantirish muhim omil hisoblanadi. Ta‘lim tizimining yana bir muhim xususiyati ta‘lim tizimidagi ishonch va hamkorlik madaniyatidir. Ta‘lim tizimini tartibsiz nazorat qilish va imtihonlarga tayyorgarlik ko‘rishga kuchli e‘tibor mavjud emas. Faqat o‘n ikki yillik maktabning oxirgi imtihoni mavjud xolos.

Finlandiya maktablaridagi o‘qituvchilarni ma‘lumoti va ish sohasi bo‘yicha maktabgacha ta‘lim o‘qituvchisi, hunarmandchilik va texnologiya fani o‘qituvchisi,

musiqqa o'qituvchisi va boshqa toifalarga bo'lish mumkin. Biroq, har bir toifadagi o'qituvchilar turli o'quv dasturlari asosida tayyorlanadi.

Bo'lajak o'qituvchilarning boshlang'ich ta'limi barcha o'qituvchilar uchun umumiy va keng malakaga ega bo'lishi talab etiladi. Bu umumiy asos keyinchalik malaka oshirishda moslashuvchan tarzda to'ldirilishi mumkin. Pedagogika fanini shunday rivojlantirish kerakki, o'qituvchilar o'qituvchi bo'lishga tayyor bo'lishlari va o'z o'quvchilarining ijtimoiy-emotsional o'sishiga hissa qo'shishlari lozim. O'qituvchilar o'z ishiga eng so'nggi tadqiqotlarga asoslangan pedagogik, optimistik munosabatda bo'lishlari hamda nazariy va amaliy tadqiqotlar olib borishi, shuningdek, o'quv fanlari va pedagogik fanlar yanada muvaffaqiyatli birlashtirilishi kerak. O'qituvchi ta'limi jamiyat va ta'lim siyosatini o'rganishdan iborat.

Bugungi kunda Finlandiyada o'qituvchilar ta'limining kuchli tadqiqotga yo'naltirilganligi va hamkorligini ko'rishimiz mumkin. 1979-yilda o'tkazilgan islohotdan so'ng, umumta'lim maktablari va o'rta maktab o'qituvchilari uchun zarur bo'lgan minimal malaka taxminan besh yillik qattiq o'quv va amaliy ishlarni talab qiladigan magistr darajasi sifatida belgilandi. Bu uchta asosiy maqsadga xizmat qildi: birinchisi, boshlang'ich va o'rta maktab ta'limini birlashtirib, ularning ikkalasiga ham "umumiy o'zak" berdi; ikkinchisi, boshlang'ich darajadagi o'qituvchilar yuqori akademik standartlarga javob berdi; uchinchisi, yuqori hamda o'rta maktab o'qituvchilari ham pedagogik fanlar bo'yicha tayyorlandi.

Ikki bosqichli daraja tizimiga o'tilib, endi barcha o'qituvchilar 3 yillik bakalavriat va ikki yillik magistr darajasiga ega bo'lishlari kerak bo'ldi (bog'cha o'qituvchilaridan tashqari – faqat bakalavr darajasi kerak).

Sinf va fan o'qituvchilarining o'quv dasturlari va ularning muhim xususiyatlari.

Finlandiya o'qituvchilari uchun o'quv dasturining asosi "pedagogik tadqiqotlar" hisoblanadi. 60 kredit (ya'ni bir o'quv yiliga yaqin) bo'lgan ushbu fanlar pedagogik bilim va kompetensiyalarni olish uchun (qonun hujjatlariga muvofiq) majburiydir. Bu darajani magistratura bilan parallel ravishda yoki uni tugatgandan keyin ham olish mumkin. Lekin odatda, sinf o'qituvchilari uchun pedagogika fanlari kurs davomida o'qitiladi; fan o'qituvchilari uchun esa 3-kursda yoki undan keyin boshlanadi. Bu asosan didaktikaga urg'u berilgan tadqiqotlarni o'z ichiga oladi. Pedagogika fanining maqsadi: pedagogik o'zaro ta'sirni o'rganish, o'z o'qitish ko'nikmalarini rivojlantirish hamda o'quv reja, maktab jamoasi, o'quvchilarning yoshi va o'quv salohiyati asosida o'qitishni rejalashtirish, o'rgatish va baholashni o'rganish imkoniyatlarini yaratishdir.

Sinf o'qituvchilari uchun asosiy o'rganish mavzusi "ta'limni tizimli o'rganish - o'qitish, tadqiqot va didaktikaga e'tibor qaratish"dir. Shunday qilib, sinf o'qituvchilari ta'limining o'quv rejasi yuqorida tavsiflangan umumiy fanlardan tashqari quyidagi uchta fan guruhidan iborat:

1. Ta'lim fanlari. Asosiy kurs sifatida ta'lim fanlari besh yil davomida o'tiladi va uchta ierarxik darajaga bo'linadi: *umumiy ta'lim, oraliq tadqiqotlar va ilg'or tadqiqotlar*.

2. O'quv loyihasi. Ikki qismdan iborat: birinchisida tadqiqot mavzulari, nazariy asoslar va taklif etilayotgan tadqiqot usullari, adabiyotlar so'rovi va boshqalar taqdim etiladi; ikkinchisida esa dastlabki xulosalar va hisobot loyihasi taqdim etiladi, ular yanada takomillashtiriladi. Magistrlik dissertatsiyasi tadqiqot usullari bo'yicha kurs o'quv loyihasining rivojlanishi bilan birga keladi. Magistrlik dissertatsiyasi mavzusi - sinf o'qituvchilari ta'limining muhim tarkibiy qismi odatda sinf mavzulari (yoki umumiy ta'lim) bilan bog'liq.

3. Amaliy mashg'ulotlar. Bir qator amaliyotlardan iborat (kirish, asosiy amaliyot, dala amaliyoti va pedagogik amaliyot). Kirish va asosiy amaliyot odatda universitet huzuridagi maxsus tayyorlangan o'qituvchilarga ega bo'lgan o'quv maktablarida o'tkazilishi mumkin, ular o'z talabalariga dars berayotganda ham talaba-o'qituvchilarga ustozlik qila oladilar. Dala va o'qitish amaliyoti ko'pincha shahar maktablarida amalga oshiriladi. Tengdoshlarni baholash, fikr-mulohazalar va guruh muhokamalari amaliy tadqiqotlarda juda muhim rol o'ynaydi.

Qiyosiy tahlil. Finlandiya va O'zbekistondagi o'qituvchilar ta'limini qisqacha qiyosiy tahlil qilsak quyidagi farqlar yuzaga keladi:

1. Finlandiyada maktabgacha ta'lim tashkiloti (bog'cha)larida ishlash uchun bakalavr darajasi talab etiladi. Maktabda sinf o'qituvchisi bo'lib ishlash uchun Pedagogika universitetining magistratura bo'limini tugatgan bo'lishi shart. Oliy ta'lim muassasasini tugatmagan talaba ta'lim muassasalarida ta'lim berish huquqiga ega emas. Yurtimiz maktablarida o'qituvchilik qilayotgan kadrlarimizning aksariyati bakalavr darajasiga egadir. Maktabgacha ta'lim tashkilot (bog'cha)larida esa o'rta maxsus diplomiga ega kadrlarni ham uchratishimiz mumkin. Yana shuni aytib o'tish kerakki, oliy ta'lim muassasalarini bitirmaganlarga ham maktablarda dars berishiga ruxsat berilgan.

2. Finlandiya ta'lim tizimi kuchli ishonch va ochiqlik asosida qurilgani yaqqol seziladi. O'qituvchilar ta'lim sifati va samaradorligiga mas'ul etib belgilanadi hamda ularga ishonch bildiriladi, faoliyati nazorat qilinmaydi. Bizda o'qituvchining ta'lim berishdagi faoliyati, dars sifat va samaradorligi doimiy

nazorat ostiga olingan. Ta'lim muassasalari rahbarlari tomonidan olib boriladigan dars tahlillari o'qituvchi faoliyatini nazorat qilishga qaratilgan.

3. Finlandiyada ta'lim jarayoning nazariy jihatlarini amaliyot bilan qattiq integratsiyalashgan. Bizning maktablarimizda nazariy bilim kuchli beriladi, ammo o'quvchilarning olgan nazariy bilimlarini amaliyotga qo'llash jarayoni sust boradi.

5. Finlandiya maktabgacha, maktab va oliy ta'limidagi islohotlar asoschisi o'qituvchilar hisoblanadi. Ular mavjud Milliy dasturni boyitish, qo'shimchalar kiritish yoki tubdan o'zgartirish huquqiga ega. Afsuski, bizda o'qituvchilar tayyor dastur asosida dars o'tishadi. O'qituvchilar dasturda ko'rsatilgan mavzulardan chetga chiqmagan holda ta'lim berishadi.

Xulosa.

Xulosa qilib aytganda, Finlandiya ta'limining muvaffaqiyati ortida tenglik va izchil, birgalikdagi sa'y-harakatlar yotadi. Hozirgi ta'lim tizimining ba'zi asosiy xususiyatlari, 1960-yillarning oxiri va 1970-yillarda o'qituvchilar ta'limidagi islohotlar Finlandiya ta'limi rivojining kalitidir. Bu islohotlardan biri "milliylashtirilgan, standartlashtirilgan" testlarni bekor qilish edi. Fin maktablari o'quvchilar muvaffaqiyatini aniqlash uchun standartlashtirilgan testlardan foydalanmaydi. Sababi, Finlandiyada o'quvchilarning akademik ko'rsatkichlarini aniqlash tashqi baholovchilarning emas, maktabning mas'uliyati sifatida qaraladi va shuningdek, Finlandiya maktablarida o'quvchilar bilimni baholash o'quv dasturi hamda o'quv jarayoniga kiritilgan bo'lib, butun o'quv yili davomida o'qituvchilar va o'quvchilar faoliyatini yaxshilash uchun foydalaniladi. Finlandiyada ta'lim siyosati maktablar faoliyatining muhim qismi sifatida individual ta'lim va ijodkorlikka yuqori ustuvorlik beradi. Shuning uchun har bir o'quvchining maktabdagi muvaffaqiyati statistik ko'rsatkichlarga qaraganda ko'proq uning individual taraqqiyoti va qobiliyatiga qarab baholanadi.

Demak, bizning mamlakatimiz ta'lim tizimidagi muammolarni bartaraf etish uchun ilg'or milliy va xorijiy tajribalar, o'qitish metodikasi va ta'lim sifatini baholash tizimini takomillashtirish, pedagoglarning o'z ishiga bo'lgan mas'uliyatini oshirish hamda ularga ishonch bildirish juda muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Chung, J. va Tsuruta, Y. (2010). Finlyandiyaning PISA'dagi muvaffaqiyati sabablarini tekshirish. Taqqoslang: Jurnal Of Qiyosiy va xalqaro Ta'lim , 40(4), 551-553.

2. Anders, J. (2011-yil, 12-dekabr). Finlyandiyadan qiziqarli maktab islohoti modeli.
3. Xankok, L. (2011-yil, sentyabr). Nima uchun Finlyandiya maktablari muvaffaqiyatli?
4. Dobbins, M. va Martens, K. (2012). "Finlandiya"ga ta'limga yondashuvmi? fransuz Ta'lim Siyosat PISAdan keyin. *Jurnal Of Ta'lim Siyosat*, 27(1), 23-43.
5. Niemi, H. va Jakku-Sixvonen, R. O'rta maktab o'qituvchilarining o'qituvchilar ta'limi bo'yicha o'quv dasturi.
6. Kansanen, P., Finlyandiyada o'qituvchilar ta'limi: joriy modellar va yangi rivojlanish.
7. Asunta, T, *Finlyandiyada o'qituvchilar ta'limini rivojlantirish: malaka oshirish va o'qitish*.
8. Kupiainen, S., (2008). *Finlyandiya ta'lim tizimi va PISA*.
9. Sahlberg, P., (2010). *Finlyandiya muvaffaqiyatining siri: o'qituvchilarni tarbiyalash*. Stenford Markaz uchun Imkoniyat ichida Ta'lim.
10. Laukkanen, R., (2006) *Finlyandiyaning barcha uchun yuqori darajadagi ta'lim strategiyasi*.